
**EXPRESII ȘI ANTIEXPRESII LATINEȘTI
ÎN COMUNICAREA ACTUALĂ***Elena VARZARI*

CZU: 811.11'373.45:811.124

evarzari@gmail.com

Expresiile latinești, deși unități ale unei limbi „moarte”, continuă să funcționeze în sistemul lexical al limbilor naționale actuale și, mai mult, să constituie un model pentru crearea de noi unități în cele mai diferite sfere ale comunicării. Deosebindu-se prin polifuncționalitate, caracter general, autonomie semantică și organizare ritmică specifică, paremiile provenind din fondul latin sunt resimțite drept atemporale, deși sunt mărci ale unui strat cultural specific. Limbile neolatine au recurs la tezaurul antic de fiecare dată când au urmărit redarea plastică a unor concepte noi, inspirându-se „din acea latină care, cu forme mai mult sau mai puțin clasice (sau imitându-le pe acestea), continua să fie limba culturii și a școlii, model de stil și model al oricărui gen literar, rezervor lingvistic la dispoziția oamenilor culți. Latina reprezenta, de asemenea, modelul sintactic al prozei artistice, care, la toate națiunile neolatine occidentale, a adoptat tipul stabilit de tradiția seculară a literaturii latine medievale” [apud 1, p. 72].

Funcționând drept elemente ale unui cod cultural universal, latinismele, datorită unor factori lingvistici și extralingvistici, sunt atestate la diferite nivele ale limbii și în toate stilurile ei funcționale. În actul comunicativ, determinate de semnificațiile pe care vorbitorul planifică să le verbalizeze, expresiile latinești pot fi utilizate pentru o organizare cât mai eficientă a mesajului, făcând parte din strategia pragmatică a emițătorului. Acesta, pentru obținerea unui efect comunicativ sporit, le poate menține în varianta canonică sau le supune unui proces de transformare structurală și semantică, obținând noi expresii sau chiar antiexpresii. Vom ilustra cele spuse prin *Cogito ergo sum*, una dintre expresiile latinești la care vorbitorii limbilor moderne recurg frecvent pentru a-și realiza intenția de autoprezentare, de evaluare, de discreditare, cea estetică sau ludică.

Dictonul, formulat de filosoful francez René Descartes în celebrul *Discurs despre metodă* (1637), este perceput drept conceptul-cheie al

filosofiei carteziene și subliniază că gândirea este un adevăr imuabil și etern (a se vedea și un altul, dar aparținând filosofului antic M. T. Cicero, *Vivere est cogitare*, care lasă să se înțeleagă că ceea ce valorează este viața spirituală a omului). Într-o versiune mai extinsă (*Dubito ergo cogito; cogito ergo sum*), maxima rezumă o poziție metodologică a autorului bazată pe dubiul sistematic. În *Meditații despre filosofia primă* (1641), pentru a evita confuziile în interpretarea postulatului său, Descartes îl parafrazează prin *Ego sum, ego existo* (Eu sunt, eu exist), dar exprimarea pleonastică a pornit o controversă care durează pe tot parcursul filosofiei moderne. O a treia versiune carteziană apare în *Principiile filosofiei* (1644) – *Ego cogito, ergo sum* – și nu a făcut decât să întetească disputa.

Îndoiala metodică a mai fost exploatată în filosofia europeană, iar o formulă apropiată (*Si enim fallor, sum* – „Chiar dacă greșesc, exist”) este legată de numele scriitorului și teologului Aurelius Augustinus, care, se pare, l-a inspirat și pe Descartes. Pentru a se sublinia afilierea, mai târziu dictonul filosofului creștin a fost suspus unei transfigurări de ordin lexical și structural: *Fallor ergo sum*.

La expresia lui Descartes s-a revenit de nenumărate ori în literatura de factură filosofică, aceasta fiind actualizată fie prin una din variantele sale inițiale, fie prin modificări de ordin gramatical, pentru a se sublinia un mod de gândire oarecum diferit. Reinterpretarea s-a obținut, în primul rând, prin schimbarea persoanei gramaticale: *Cogito ergo sunt* înregistrează o utilizare inspirată de reflecțiile privind relația om-enire – Univers, *Cogito ergo est* apare în contexte care sugerează că, dacă meditezi îndelung la ceva, aceasta se va întâmpla. Husserl adaugă, pe lângă *cogito* (eu gândesc), un *cogitatum* (obiectul gândirii), întrucât orice conștiință ar fi conștiința a ceva, dar și un *cogitamus* (noi gândim), căci ceva nu este obiect al gândirii pentru mine decât cu condiția de a fi obiect și pentru altul [2].

Alte procedee la care e supus dictonul în studiile de filosofie sunt completarea expresiei carteziene cu termeni noi (*Cogito aliquid, ergo sum* leagă orice fenomen mental de un obiect; *Cogito ergo nihil sum* sugerează că gândirea fără fundament cade în neant) și inversiunea termenilor, ultima însă deplasează accentele, subliniind o viziune

deseori diametral opusă: „Existența urmează funcția (bunăoară «Exist deci cuget» și nu «Cogito ergo sum» – precum falsa axiomă a lui R. Descartes)” [3]. Despre îndoiala sinonimă cu gândirea vorbesc și următoarele variante: „Mă îndoiesc că exist, gândesc deci exist”; „Mă îndoiesc că gândesc, gândesc deci exist”.

Depășind repede cadrul literaturii filosofice, expresia pătrunde în uzul comun, unde devine o sursă creativă care le permite autorilor să ajungă la transforme ce generează lanțuri asociative, jocuri de cuvinte, aluzii, analogii structural-tematice.

Cel mai des structura nou-creată servește funcției nominative, funcție realizată, în special, în discursul academic prin schimbarea unui component, de regulă al doilea, dar păstrându-se categoriile gramaticale inițiale: *Cogito ergo ago* (titlul unui studiu privind schimbările comportamentale), *Cogito ergo video* (apare în contextul unei istorii a cinematografeiei), *Scribo ergo cogito* (utilizată cu referire la scrierea reflexivă), *Cogito ergo habo*, *Cogito ergo insurgo!*; *Cogito ergo adsum* ș.a. (mai rar substitutul este un cuvânt din limba modernă: *Cogito ergo soffro*). Alteori categoria gramaticală este schimbată: *Cogito ergo mobilis sum*; *Cogito ergo theatrum*; *Cogito ergo Facebook?*; *Cogito ergo automaton*; *Cogito ergo sum non machinal!*; *Cogito, ergo mundus talis est*. Expresiile ocazionale depășesc unitatea și stabilitatea prototipului și prin înlocuirea enunțului afirmativ prin unul negativ: *Non cogito, ergo sum*; *Non-cogito ergo digito*, de fiecare dată însă tind să-l ancoreze în realitate.

Discursul publicitar uzează de aceleași procedee structural-semantic și gramaticale în rescrierea dictonului latin, dar, fiind orientat spre un alt tip de destinatar, explorează principiul provocării mai mult decât pe cel al integrării: *Cogito ergo spam*; *Cogito, ergo armo*; *Cogito ergo promo!* *Cogito, ergo leaso*; *Cogito ergo zoom*.

Funcția conotativă și cea emotivă ale maximei latine incluse în contexte moderne este evidentă în textul artistic: *Non cogito ergo digito* (titlul unui roman picaresc); *Cogito ergo amo*; *Non cogito, sed sum*; *Cogito, ergo...bum*; *Cogito, ergo philosophus*.

În comunicarea electronică (bloguri, chat-uri, forumuri), pe lângă analogia structural-semantică, aluzie, inversiune și jocul de cuvinte

creat pe baza expresiei analizate (*Cogito, ergo caput dolet; Gândesc, deci mă duc la Bălăceanca; Cogito, ergo mă duc la dracu!*), atestăm și lexicalizarea dictonului latin, folosit ca nickname: *Cogito-ergo-amo; Cogito-ergo-sum*, inclusiv pentru denumirea unor grupuri în rețele de socializare: *Cogito Ergo Sink; Cogito Ergo SUD* (organizație politică).

În limbile actuale, pentru a obține un efect stilistic, expresiile latinești sunt reinterpretate și modernizate prin procedee structural-semantice (substituirea unor componente) și gramaticale (schimbarea categoriei morfologice, inversiunea). Dacă în limbajul academic se urmărește reinterpretarea, nuanțarea sau intensificarea sensului inițial, în cyberlimbaj, în limbajul artistic și în cel publicitar domină intenția ludică a emițătorilor. Cert este că expresiile latinești continuă și în era digitală să reprezinte mijloace lingvistice ce dispun de maximă expresivitate.

Referințe:

1. BUTIURCĂ, D. Procesul integrării europene: aspecte ale dimensiunii lingvistice românești. În: *Identitatea culturală românească în contextul integrării europene*. Iași, 2006, pp. 70-77.
2. CODOBAN, A. *Introducere în filosofie*. [Accesat 1.08.2020]. Disponibil <https://ro.scribd.com/doc/63860198/Introduce-Re-in-Filosofie-Codoban>
3. https://confluente.org/constantin_milea_sandu_1409143400.html